Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003
De indicatiecommissies van cluster vier

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
Den Haag, december 2003

Inhoud

Voorwoord 5

1. Inleiding en leeswijzer 7
   1.1 Vijfde Faciliteringsregeling 7
   1.2 De REC's van cluster vier 8
   1.3 De toelaatbaarheidscriteria van cluster vier 10
   1.4 Onderzoeksvragen 11
   1.5 De opbouw van dit rapport 11

2. Gebruikte dossiers 13
   2.1 Drie bestanden 13
   2.2 De ingezonden dossiers 13
   2.3 De besluiten van de CvI's 15
   2.4 Samenstelling van de steekproef 16

3. Persoonsgegevens, aanmeldingsgegevens en beschikbare diagnostische informatie 19
   3.1 Persoonsgegevens 19
   3.2 Aanmeldingsgegevens 21
   3.3 Beschikbare diagnostische informatie 23
   3.4 Opvallende bevindingen 25

4. Stoornissen en beperkingen 26
   4.1 Ontwikkelingspsychopathologie 26
   4.2 Het gebruikte instrumentarium 28
   4.3 Integraal karakter van de problemen 29
   4.4 Bemoeienis vanuit de jeugdzorg 30
   4.5 Opvallende bevindingen 31

5. Beperking van de onderwijsparticipatie en mogelijkheden reguliere zorg 32
   5.1 Rapportage over de beperking van de onderwijsparticipatie 32
   5.2 Ontbreken van algemene leervoorwaarden 32
   5.3 Mogelijkheden reguliere zorg 33
   5.4 Opvallende bevindingen 34

6. Oordeels- en besluitvorming 36
   6.1 Oordeelsvorming 36
   6.2 Beredeneerde afwijking 37
   6.3 Aanvraag observatieplaatsing 38
   6.4 Negatieve indicaties 39
   6.5 Opvallende bevindingen 39

7. Samenvatting van de bevindingen 40
7.1 Functioneren van de criteria 40
7.2 Functioneren van het protocol 41
7.3 Lessen voor de toekomst 41

Bijlagen
1 Samenstelling LCTI en meewerkenden aan rapport 43
2 Literatuur 45

Voorwoord

De minister van OCW heeft het mogelijk gemaakt om in schooljaar 2002/2003 ervaring op te doen met de indicatiestelling, vooruitlopend op de wet Regeling leerlinggebonden financiering. De Regionale expertisecentra (REC's) hebben een Commissie voor de Indicatiestelling (CvI) ingericht. Deze CvI's kregen dossiers van kinderen waarvoor speciaal onderwijs werd gevraagd of ambulante begeleiding in het regulier onderwijs. De CvI's gaven op basis van deze informatie een oordeel over de toelaatbaarheid van de leerling tot een bepaalde schoolsoort aan de hand van landelijke criteria. Het besluit van de CvI had de status van advies aan de Commissie voor Onderzoek van de speciale school. De CvI's zonden een afschrift van het dossier met hun besluit aan de Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI).

De TCAI kreeg de taak om de indicatiestelling te evalueren. Dit rapport is één van zeven rapporten die gelijktijdig worden uitgebracht. Het betreft:

- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster twee.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster drie.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster vier.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Gebruik van de beredeneerde afwijking.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Negatieve indicaties.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Beperking van de onderwijsparticipatie.
- De ervaringen van de CvI's met de indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding in het schooljaar 2002/2003 (Evers & Van Rijswijk).

Met deze rapporten geeft de TCAI uitvoering aan haar evaluatietaak.

Inmiddels is de wet Regeling leerlinggebonden financiering in werking getreden. De TCAI is benoemd als Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (LCTI). De LCTI zal naar aanleiding van deze rapportages een advies uitbrengen met aanbevelingen ten aanzien van de indicatiestelling en de criteria. Zij stelt zich daarbij tot doel een zorgvuldige indicatiestelling te bevorderen en een eenduidig gebruik van de criteria. Daarbij wordt gestreefd naar vereenvoudiging en verduidelijking van criteria en procedures waar dat mogelijk is.

De TCAI heeft slechts van een deel van alle aanmeldingen in 2002/2003 een dossier ontvangen. Wel hebben alle CvI's dossiers ingezonden en alle CvI's op één na ook digitale protocollen ingezonden waarin het besluit werd vastgelegd en onderbouwd.

De dossierinzending aan de TCAI kwam later op gang dan gepland. Ook is het bureau van de TCAI intensief bezig geweest om richtlijnen voor de dossierbeoordeling op te stellen.
Het onderzoek naar de dossiers ten behoeve van de evaluatie is daardoor pas in de zomer gestart. De LCTI had graag meer tijd willen besteden aan het uitwerken van dit onderzoek. Gezien de planning in het werkplan 2002/2003 heeft de LCTI echter al het mogelijke gedaan om de rapporten over dit onderzoek begin december 2003 uit te brengen.

Het evaluatieonderzoek is uitgevoerd met behulp van de digitaal ingevulde protocollen die de CvI's aan de TCAI gezonden hebben en met de uitkomsten van de beoordeling van een steekproef uit de dossiers door medewerkers van het bureau van de TCAI. Het bureau van de TCAI heeft voor die beoordeling interne richtlijnen opgesteld. Een aantal belangrijke onderdelen zijn door twee onderzoekers beoordeeld. Waar onderzoekers van mening verschilden heeft een arbiter een eindoordeel gegeven. Op deze wijze is getracht zo consistent mogelijk de dossiers te beoordelen.

Aangezien maar van een gedeelte van alle aanmeldingen dossiers aan de TCAI zijn gezonden, kunnen de resultaten in kwantitatieve zin niet representatief geacht worden voor de gehele populatie aangemelde leerlingen. Er zijn echter wel duidelijke trends en signalen die aanleiding zijn voor een advies van de LCTI. De LCTI laat zich daarbij ook leiden door haar gesprekken met CvI's en andere vertegenwoordigers uit het veld.

De hoofdlijnen uit de bovengenoemde rapporten zijn met de CvI's besproken tijdens een werkconferentie op 10 november 2003. De uitkomsten uit deze rapporten bleken goed overeen te stemmen met uitkomsten uit andere rapportages en ervaringen van de CvI's zoals verwoord op deze conferentie. Er is nog een aantal punten aan de indicatiestelling en de criteria te verbeteren. Deze punten zullen behandeld worden in het advies van de LCTI aan de minister van OCW naar aanleiding van deze rapporten.

Veel CvI's, Regionale expertisecentra, aanmeldpunten voor ouders, speciale scholen en andere instanties die bij de aanmelding voor speciaal onderwijs betrokken zijn hebben afgelopen jaar een goede basis gelegd om na 1 augustus 2003 in het kader van de wet Regeling leerlinggebonden financiering te kunnen indiceren. Er is door velen intensief gewerkt aan voorlichting en scholing, logistieke voorbereiding en er is ervaring opgedaan met het gebruik van de criteria en procedures voor indicatiestelling. Sinds 1 augustus 2003 zijn veel CvI's snel van start gegaan om leerlingen te indiceren volgens de nieuwe wet. De LCTI verwacht dat deze rapporten zullen bijdragen aan een goed verloop van de indicatiestelling en een zorgvuldig en eenduidig gebruik van de criteria.

Prof. drs. J. van Londen
Voorzitter van de Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

1. Inleiding en leeswijzer

1.1 Vijfde faciliteringsregeling

Tot april 2002 lag het in de verwachting dat het wetsvoorstel 'leerlinggebonden financiering' en het daaraan gekoppelde systeem van indicatiestelling in augustus 2002 van kracht zouden worden. Deze verwachting moest in april 2002 onverwacht worden bijgesteld toen de Eerste Kamer het wetsvoorstel 'controversieel' verklaarde. Daardoor kon het, door de demissionaire status van het kabinet, niet worden behandeld. Dit leidde er toe dat de invoering van de in het wetsvoorstel vervatte regelingen tot een nader te bepalen datum werd opgeschort. In aansluiting op dit besluit van de Eerste Kamer publiceerde het Ministerie van OCenW in mei 2002 de *Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o.* Deze regeling maakte het mogelijk om de voorbereiding van de invoering van de leerlinggebonden financiering in het schooljaar 2002/2003 voort te zetten en uit te breiden. Daarbij gold als uitgangspunt dat de regionale expertisecentra (REC's) in het schooljaar 2002/2003, voor zover dit binnen de vigerende wetgeving mogelijk was, alvast het werk gingen doen dat in de toekomst (na het van kracht worden van de wet 'leerlinggebonden financiering') van hen verwacht gaat worden. Dit impliceerde onder meer:

- het inrichten van een Commissie voor de Indicatiestelling (CvI) die haar werkzaamheden verricht op basis van door het Ministerie van OCenW vastgestelde criteria en procedures;
- het adviseren door de CvI aan de Commissie van Onderzoek (CvO) en het bestuur van de betrokken school voor speciaal onderwijs, die het advies van de CvI betrekken in hun toelatingsbesluit;
- het zenden van de dossiers en protocollen van de geïndiceerde leerlingen naar de Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI);
- het begeleiden van ouders bij de aanmelding en plaatsing van een leerling en
- het coördineren van het voor de indicatiestelling noodzakelijke diagnostisch onderzoek.

Deze *Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o.* legde de basis voor een grootschalig experiment, dat de mogelijkheid bood de met het oog op het wetsvoorstel 'leerlinggebonden financiering' ontwikkelde regelgeving in het schooljaar 2002/2003 op landelijke niveau te beproeven. Van de tijdens dit grootschalig experiment opgedane ervaringen wordt vanuit het LCTI-bureau in een aantal deelrapporten verslag gedaan. Enkele van deze deelrapporten zijn 'cluster-specifiek': zij schetsen een beeld van de bevindingen van het LCTI-bureau bij de analyse van de door de CvI's van een bepaald cluster ingezonden dossiers. Daarbij gaat het om drie clusters:

- het cluster voor auditief en communicatief gehandicapte leerlingen (cluster twee);
- het cluster voor verstandelijk en lichamelijk gehandicapte leerlingen (cluster drie) en
- het cluster voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen en/of sociaal-emotionele problemen (cluster vier).

Het onderhavige rapport heeft betrekking op het laatste cluster.

1.2 De REC's van cluster vier

Cluster vier (het cluster van scholen voor kinderen met gedragsproblemen en ernstige sociaal-emotionele problemen) telde in oktober 2002 14 REC's (exclusief de Stichting Gewoon Anders te Almere). Deze 14 REC's omvatten ongeveer 100 scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, scholen voor langdurig (psychiatrisch) zieke kinderen en scholen verbonden aan pedologische instituten. Kader 1.1[1] vermeldt van elk van deze REC's:

- het nummer[2];
- de naam (en de regio);
- het aantal betrokken scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs en
- het aantal leerlingen (afgerond op een veelvoud van 10) per 01-10-2002.

[1] In dit overzicht is het Expertisecentrum Gewoon Anders in Almere (Van Rijswijk, 1999) buiten beschouwing gelaten. Dit expertisecentrum richt zich op de populatie van de clusters één, twee, drie en vier. De Commissie voor Indicatiestelling van dit (experimentele) centrum beoordeelt de toelaatbaarheid tot de clusters twee, drie en vier.

[2] De wat merkwaardige nummering houdt verband met het feit dat er in eerste instantie meer REC's waren. In de loop van het REC-vormingsproces zijn diverse REC's gefuseerd. Daardoor is en aantal nummers 'verdwenen'.

Kader 1.1
De REC's van cluster vier (zie tekst)

Nr.	Naam	Aantal scholen	Aantal leerlingen
4-1	RENN4 (Noord Nederland)	10	1720
4-3	Oost Nederland	13	3070
4-4	't Gooi, Utrecht, West-Veluwe	11	1990
4-5	Noord-Holland	4	930
4-6	BovenAmstel	9	1330
4-9	Rijndrecht	7	1530
4-10	Meander (West-Brabant / Zeeland)	4	860
4-11 [3]	Midden-Brabant	3	280
4-13	Vierland (Arnhem, Nijmegen, Oss, Tiel)	10	2280
4-16	Zuid-Limburg	6	1020
4-17	DiRECt (Noord-Limburg)	7	660
4-18	Oost-Noord Brabant	7	1260
4-19	West	8	1240
4-20	Flevoland	2	350

1.3 De toelaatbaarheidscriteria van cluster vier

[3] Dit REC bestaat (samen met REC 3-19) uit een combinatie van de clusters drie en vier. De weergegeven aantallen hebben enkel betrekking op de cluster-vier-scholen.

Tijdens de eerste fase van de ontwikkeling van objectiveerbare en betrouwbare indicatiecriteria is gepoogd voor elk van deze drie schoolsoorten van cluster vier aparte toelaatbaarheidscriteria te ontwikkelen. Dit bleek een onmogelijke opgave (Hover & Harperink, 1997). Dat is één van de redenen waarom voor de drie schoolsoorten van cluster vier identieke criteria gelden. Deze criteria zijn relatief complex. Dat houdt vooral verband met het feit dat de problemen waarmee de betrokken leerlingen van doen hebben vaak lastig via objectiveerbare en betrouwbare methoden zijn vast te stellen. De in kader 1.2 opgenomen informatie biedt een samenvattend overzicht van de belangrijkste indicatiecriteria. Voor een compleet overzicht wordt naar de officiële tekst van de regelgeving verwezen (Vijfde Faciliteringsregeling, 2002).

Kader 1.2
Toelaatbaarheidscriteria voor het onderwijs voor de schoolsoorten van cluster vier

Minimaal noodzakelijke informatie
- rapportage psychodiagnostisch, orthopedagogisch en/of psychiatrisch onderzoek
- rapportage onderzoek maatschappelijk werk
- rapportage over hulpverlening die reeds heeft plaatsgevonden
- onderwijskundig rapport of (bij nog geen onderwijs) gegevens van zorginstanties

Stoornissen en beperkingen
- ontwikkelingspsychopathologie op basis van DSM-IV of ICD-10 die betrekking heeft op emotionele stoornissen en/of gedragsstoornissen en/of specifieke ontwikkelingsstoornissen in combinatie met
- ernstige sociaal-emotionele problematiek en/of gedragsproblematiek met een integraal karakter, die aantoonbaar optreedt in de schoolsituatie en daarbij of in de thuissituatie en/of bij vrije tijdsbesteding en
- bemoeienis (nu of in het verleden) van de jeugdhulpverlening en/of een kinderpsychiatrische voorziening

Beperking van de onderwijsparticipatie
- ontbrekende algemene leervoorwaarden in verband met gedrag en/of
- gedrag waardoor de leerling een groot gevaar voor zichzelf of anderen vormt

Ondersteuning vanuit regulier onderwijs en/of zorgsector
- ontoereikende mogelijkheden vanuit zorgstructuur regulier onderwijs en/of zorgsector

1.4 Onderzoeksvragen

Dit rapport beoogt informatie te verschaffen over de wijze waarop de toelaatbaarheidscriteria, het protocol en de door OCenW, de TCAI en de Wegbereiders LGF ontwikkelde procedures in het cursusjaar 2002/2003 hebben gefunctioneerd. Deze informatie is van groot belang met het oog op een eventuele aanpassing van criteria en procedures. Bij het verzamelen van deze informatie vervulden de door de CvI's van cluster vier ingezonden protocollen een sleutelrol. Deze protocollen (Van Rijswijk e.a., 2002) omvatten zeven delen:

1. persoonsgegevens;
2. aanmeldingsgegevens;
3. beschikbare diagnostische informatie;
4. stoornissen en beperkingen;
5. beperking van de onderwijsparticipatie;
6. mogelijkheden van de reguliere zorg;
7. oordeels- en besluitvorming.

Met het oog op de analyse van deze protocollen zijn vier onderzoeksvragen geformuleerd:

a. Welke bijzonderheden treden aan het licht bij de analyse van de delen 1, 2 en 3 (de delen over de persoonsgegevens, de aanmeldingsgegevens en de beschikbare diagnostische informatie) van de door de CvI's van cluster vier ingezonden protocollen?
b. Welke bijzonderheden treden aan het licht bij de analyse van deel 4 (het deel over stoornissen en beperkingen) van de door de CvI's van cluster vier ingezonden protocollen?
c. Welke bijzonderheden treden aan het licht bij de analyse van de delen 5 en 6 (de delen over de beperking van de onderwijsparticipatie en de mogelijkheden van de reguliere zorg) van de door de CvI's van cluster vier ingezonden protocollen?
d. Welke bijzonderheden treden aan het licht bij de analyse van deel 7 (het deel met de oordeels- en besluitvorming) van de door de CvI's van cluster vier ingezonden protocollen?

1.5 De opbouw van dit rapport

Dit verslag wordt na dit inleidende hoofdstuk voortgezet met een hoofdstuk met kwantitatieve informatie over de bij de samenstelling van dit rapport gebruikte gegevens. In dit hoofdstuk gaat het o.a. om het aantal door de CvI's van cluster vier ingezonden dossiers, de verdeling van deze dossiers over de betrokken CvI's, de besluiten van deze CvI's en de samenstelling van de bij de analyse van de ingezonden protocollen gebruikte steekproef.

Hoofdstuk 3 bespreekt de analyse van de door de CvI's verstrekte informatie over persoonsgegevens, aanmeldingsgegevens en diagnostische gegevens. Hoofdstuk 4 behandelt de wijze waarop de stoornissen en beperkingen zijn beoordeeld. Daarbij gaat het o.a. om het vaststellen van ontwikkelingspsychopathologie, het beoordelen van het integraal karakter van de problematiek en de bemoeienis van de jeugdzorg. Hoofdstuk 5 richt zich op de beperking van de onderwijsparticipatie en de beoordeling van de mogelijkheden van de reguliere zorg. In hoofdstuk 6 staat de oordeels- en de besluitvorming van de CvI's centraal. Daarbij komen o.a. de oordeelsvorming, de zgn. beredeneerde afwijking, de aanvragen tot observatieplaatsing, en de zgn. negatieve

indicaties aan de orde. Het rapport wordt afgerond met een samenvattend overzicht van het functioneren van de criteria, van het protocol en van de verschillende procedures.

2. Gebruikte dossiers

2.1 Drie bestanden

In het schooljaar 2002/2003 had indicatiestelling door middel van schoolonafhankelijke indicatiecommissies (CvI's) nog geen wettelijke basis (zie par. 1.1). De CvI kon daardoor alleen worden ingeschakeld wanneer de ouders van een voor speciaal onderwijs of ambulante begeleiding aangemelde leerling daartoe expliciet toestemming gaven. Dat is één van de redenen waarom het TCAI-bureau niet van alle van de voor de voorzieningen van cluster vier aangemelde leerlingen een dossier heeft ontvangen. Het percentage leerlingen waarvan wel een dossier is gekregen is niet bekend. Een ruwe schatting op basis van door de CvI's verstrekte informatie wijst in de richting van een landelijk gemiddelde van ongeveer 50% (Evers & Van Rijswijk, 2003). Het is echter goed mogelijk dat dit percentage nog lager is dan de CvI's schatten. Tot 1 augustus 2003 had het TCAI-bureau 1014 digitale dossiers van door de CvI's van cluster vier in 2002/2003 besproken leerlingen ontvangen. Deze 1014 dossiers zijn op hoofdlijnen in kaart gebracht. Een steekproef van 269 is uitvoeriger geanalyseerd.

In het verlengde van het bovenstaande kan van drie *'cluster vier-bestanden'* worden gesproken:

a. een bestand met een onbekende omvang dat alle dossiers van de in 2002/2003 aangemelde leerlingen omvat (dit bestand is verspreid over de dossierkasten van de afzonderlijke scholen);
b. een bestand met alle 1014 in 2002/2003 naar het TCAI-bureau gezonden dossiers en
c. een steekproef van 269 tussen 1 januari 2003 en 1 augustus 2003 naar het TCAI-bureau gezonden dossiers.

Dit rapport is gebaseerd op de laatste twee bestanden. Over het algemeen zal duidelijk zijn op welk van deze twee bestanden de tekst betrekking heeft. Wanneer dat niet het geval is zal het betrokken bestand expliciet worden genoemd.

2.2 De ingezonden dossiers

Kader 2.1 biedt een overzicht van de in 2002/2003 door de CvI's van cluster vier naar het TCAI-bureau gezonden dossiers. Daarbij gaat het bij de dossiers van de CvI van het Expertisecentrum van de Stichting Gewoon Anders (SGA) in Almere uitsluitend om leerlingen bij wie de toelaatbaarheid tot cluster vier is onderzocht.

Kader 2.1
Overzicht van de in 2002/2003 ingezonden dossiers

CvI	Regio	Totaal
4-1	RENN4 Noord Nederland	46
4-3	Oost-Nederland	204
4-4	Gooi, Utrecht, West-Veluwe	67
4-5	Noord-Holland	8
4-6	Amsterdam	59
4-9	Rijndrecht	80
4-10	West-Brabant / Zeeland	19
4-11	Midden-Brabant	41
4-13	Arnhem, Nijmegen, Oss, Tiel	19
4-16	Zuid-Limburg	74
4-17	DiRECt Noord-Limburg	25
4-18	Oost-Noord-Brabant	86
4-19	REC West	206
4-20	Flevoland	28
4-30	SGA Almere	52
	Totaal	**1014**

In kader 2.1 zijn de grote verschillen tussen de aantallen ingezonden dossiers per REC opvallend. Zo zijn REC Oost Nederland en REC West samen verantwoordelijk voor 40% van de ingezonden dossiers. Ondanks het feit dat de inzending van dossiers bij sommige REC's laat op gang is gekomen hebben alle REC's uiteindelijk dossiers naar de TCAI verzonden (met een minimum van acht dossiers).

Nadere analyse laat zien dat ongeveer de helft van de REC's van cluster vier geen PI-aanmeldingen kent. Dit wordt verklaard door de onevenwichtige geografische spreiding van PI-scholen; zij zijn niet in alle REC's van cluster vier vertegenwoordigd. Bij een kwart van de REC's zijn er geen aanmeldingen voor het onderwijs voor langdurig (psychiatrisch) zieke kinderen. Bij drie REC's werden uitsluitend ZMOK-aanmeldingen gedaan.

2.3 De besluiten van de CvI's

De CvI's van cluster vier hadden bij hun besluitvorming de keuze uit vier alternatieven (Van Rijswijk e.a., 2002):

a. alle criteria zijn van toepassing: toelaatbaar tot cluster vier;
b. hoewel niet alle criteria van toepassing zijn is de leerling via de zgn. beredeneerde afwijking toch toelaatbaar;
c. de CvI kan zich nog geen oordeel vormen: daarom wordt één van de scholen van het cluster om een zgn. observatieplaatsing gevraagd;
d. de leerling is niet toelaatbaar.

Kader 2.2 toont de verdeling van de 1014 in 2002/2003 genomen besluiten over deze vier alternatieven.

Kader 2.2
Verdeling van de in 2002/2003 genomen besluiten (N=1014)

Besluit	Totaal	%
Toelaatbaar tot cluster vier	444	44
Toelaatbaar via beredeneerde afwijking	332	33
Observatieplaatsing	68	6
Niet toelaatbaar	106	11
Oordeel onbekend	64	6
Totaal	1014	100

Bijna de helft van de aangemelde leerlingen voldoet aan de criteria geldend voor cluster vier en wordt derhalve toelaatbaar geacht. Opvallend is het feit dat de CvI in een derde van de aanmeldingen gebruikt maakt van de beredeneerde afwijking. Elders wordt het gebruik van de beredeneerde afwijking nader in kaart gebracht (LCTI, 2003). In 6% van de aanmeldingen wordt besloten tot een observatie-plaatsing. In een tiende van alle aanmeldingen acht de CvI de leerling niet toelaatbaar tot cluster vier. In 64 protocollen (6%) heeft de CvI niet aangegeven welk besluit zij heeft genomen.

2.4 Samenstelling van de steekproef

Zoals vermeld zijn alle 1014 in 2002/2003 door de CvI's van cluster vier langs digitale weg ingezonden dossiers door medewerkers van het TCAI-bureau op hoofdlijnen geanalyseerd. Een steekproef van 269 tussen 1 januari en 1 augustus 2003 door de TCAI ontvangen dossiers is uitvoeriger onderzocht. Bij de samenstelling van deze steekproef is in eerste instantie uitgegaan van 15 sub-steekproeven: van elk van de 15 CvI's van cluster vier 25 dossiers. Bij de samenstelling van deze steekproeven speelden twee dilemma's een rol:

a. steekproeven op basis van de eerst binnenkomende dossiers (met het voordeel dat het onderzoek snel kan worden gestart, maar met het risico dat de steekproeven niet representatief zijn) versus a-selecte steekproeven (met het voordeel van een redelijke kans op representatieve steekproeven, maar met het nadeel dat het onderzoek pas na afloop van de proefperiode kan worden aangevangen);
b. steekproeven die geen rekening houden met de verschillende schoolsoorten binnen een cluster (met het voordeel dat het onderzoek snel kan worden gestart, maar met het risico dat bepaalde schoolsoorten onvoldoende aan bod komen) versus steekproeven waarbij sprake is van een redelijke spreiding over de verschillende schoolsoorten (met het voordeel dat alle schoolsoorten aan bod komen, maar met het nadeel dat het onderzoek wordt opgehouden tot er voldoende dossiers van een bepaalde schoolsoort beschikbaar zijn).

Gekozen is voor een werkwijze waarbij in beginsel bij elke CvI werd gestreefd naar een *steekproef met een omvang van 25 dossiers*: de eerste na 1 april 2003 binnengekomen dossiers van een bepaalde schoolsoort, waarbij de verdeling over de schoolsoorten vooraf was vastgelegd. Wanneer deze methode voor één of meer schoolsoorten onvoldoende dossiers opleverde werd de steekproef aangevuld met tussen 1 januari en 1 april 2003 naar de TCAI gezonden dossiers.

Bij het streven naar een evenwichtige spreiding over de betrokken schoolsoorten is gebruik gemaakt van de in kader 2.3 weergegeven verhoudingen. Deze verhoudingen zijn gebaseerd op de situatie per 1 oktober 2000. De op dat moment geldende percentages (eerste rij van kader 2.3) zijn afgerond op een veelvoud van 4% (bij 25 dossiers vertegenwoordigt 4% van de steekproef één dossier). Dit leidde tot de in de derde rij van kader 2.4 vermelde streefgetallen per CvI.

Kader 2.3
Streefgetallen bij de verdeling van de leerlingen over de schoolsoorten (zie tekst)

	ZMOK	PI / L(P)ZK	Totaal
Feitelijke verdeling in %	64 %	36 %	100 %
Verdeling over de steekproef in %	64 %	36 %	100 %
Verdeling in absolute aantallen (bij een steekproef van 25)	16	9	25
Verdeling in absolute aantallen (over de totale steekproef)	240	135	375

Bij het realiseren van de hierboven vermelde streefgetallen traden drie problemen aan het licht:
a. niet alle REC's hadden voldoende dossiers ingezonden om de in de derde rij van kader 2.3 weergegeven aantallen te kunnen bereiken;
b. de bijzondere positie van REC 4-11 (dat twee clusters omvat) en
c. de bijzondere positie van de CvI van de SGA in Almere (die een werkgebied heeft dat alle clusters omvat).

Deze problemen zijn opgelost door:
a. bij de REC's met een te klein aantal ingezonden dossiers genoegen te nemen met een kleinere steekproef;
b. bij REC 4-11 met een aangepaste steekproef te werken (12 in plaats van 25 dossiers) en door
c. bij de SGA in Almere ook met een aangepaste steekproef te werken (5 in plaats van 25 dossiers).

Dit alles heeft geleid tot de in kader 2.4 weergegeven steekproef.

Kader 2.4
Overzicht van de feitelijke samenstelling van de steekproef

CvI	ZMOK	PI / L(P)ZK	Totaal
RENN4 (Noord-Nederland)	16	9	25
Oost-Nederland	16	9	25
Gooi, Utrecht, West-Veluwe	16	9	25
Noord-Holland	7	1	8
BovenAmstel	16	9	25
Rijndrecht	16	9	25
West-Brabant / Zeeland	9	1	10
Midden-Brabant	7	5	12
Arnhem, Nijmegen, Oss, Tiel	12	7	19
Zuid-Limburg	16	4	20
DiRECt (Noord-Limburg)	16	1	17
Oost-Noord Brabant	13	-	13
West	16	9	25
Flevoland	10	6	16
SGA Almere	2	2	4
Totaal	188	81	269

Er zijn 7 REC's waarvan de beoogde steekproef niet is gerealiseerd. Hierdoor bestaat de uiteindelijke steekproef uit 269 dossiers (79% van de beoogde steekproef).

3. Persoonsgegevens, reden van aanmelding en beschikbare diagnostische informatie

3.1 Persoonsgegevens

Het protocol dat de CvI's gebruikten bij de schriftelijke vastlegging van hun oordeelsvorming omvat zeven delen: zie kader 3.1. Dit hoofdstuk richt zich op de eerste drie van deze zeven delen.

Kader 3.1
De zeven delen van het protocol

Deel 1: Persoonsgegevens
Deel 2: Reden van aanmelding
Deel 3: Inventarisatie beschikbare informatie
Deel 4: Stoornissen en beperkingen
Deel 5: Beperking van de onderwijsparticipatie
Deel 6: Ontoereikendheid reguliere zorg
Deel 7: Oordeelsvorming en besluit

In het deel over de *persoonsgegevens* van de aangemelde leerling (deel 1) wordt de volgende informatie geregistreerd: de achternaam, de voornamen, het adres, telefoonnummers, geboortedatum, geboorteplaats, nationaliteit, geboorteland van de ouders, thuistaal en huidige school. Het merendeel van deze informatie is vooral van administratief belang. Inhoudelijk interessant zijn twee aspecten: de leeftijd van de aangemelde leerlingen en de scholen die zij bezoeken. Kader 3.2 schetst een beeld van de leeftijd van de bij de CvI's van cluster vier aangemelde leerlingen. Kader 3.3 doet dat van de scholen die zij op het moment van aanmelding bezochten.

Kader 3.2
De leeftijd van de bij de Cvl's van cluster vier aangemelde leerlingen op het moment van besluitvorming (N = 1014)

Leeftijd in jaren	%
3 - 4	4 %
5 - 6	14 %
7 - 8	17 %
9 - 10	14 %
11 - 12	17 %
13 - 14	18 %
15 - 16 - 17	15 %
Onbekend	1 %
Totaal	100 %

Kader 3.2 laat zien dat de leeftijden van de aangemelde leerlingen ongeveer evenredig zijn verdeeld over de verschillende leeftijdscategorieën. Een (weinig verrassende) uitzondering hierop betreft de drie- en vierjarigen; zij omvatten slechts 4% van de aangemelde leerlingen voor cluster vier. Opvallend is het relatief hoge percentage leerlingen dat pas met 15 jaar of nog ouder bij het speciaal onderwijs wordt aangemeld.

Kader 3.3
De onderwijsvoorzieningen van de aangemelde leerlingen (N = 1014)

Onderwijsvoorziening	aantal	%
(Nog) geen school	195	19 %
Regulier basisonderwijs	389	38 %
Speciaal basisonderwijs	127	13 %
WEC-school (so)	72	7 %
VMBO zonder LWOO	29	3 %
VMBO met LWOO	73	7 %
Praktijkonderwijs	20	2 %
WEC-school (vso)	24	2 %
Overig voortgezet onderwijs	79	8 %
Onbekend	6	1 %
Totaal	1014	100 %

Het is opvallend dat een vijfde van de aangemelde leerlingen (nog) geen school bezoekt. Uit het aantal aangemelde drie- en vierjarigen (kader 3.2) blijkt dat het in ruim driekwart van de gevallen gaat om leerlingen die van school zijn verwijderd of om andere redenen (tijdelijk) geen onderwijs volgen.

3.2 Aanmeldingsgegevens

In het tweede deel van het protocol komt de reden van aanmelding aan de orde. Daarbij gaat het om tien aspecten: overzicht van de problemen, ontwikkelings-geschiedenis, getroffen maatregelen, bereikte resultaten, keuze cluster, keuze schoolsoort, adviezen, visie ouders, visie school en visie van andere betrokkenen. Deze aspecten hoeven niet uitvoerig beschreven te worden. Integendeel: in de handreiking bij het protocol wordt de

CvI's uitdrukkelijk gevraagd maximaal vijf regels per aspect te gebruiken. Het is ook niet nodig om alle aspecten in kaart te brengen: de beschrijving van de eerste vier is verplicht, die van de overige zes is alleen van belang wanneer dat relevant is voor de indicatiestelling. Kader 3.4 biedt een overzicht van het oordeel van de medewerkers van het TCAI-bureau over de informatieve waarde van dit deel van het protocol. De percentages in dit kader hebben, zoals blijkt uit het aantal in de kop van het kader, betrekking op de steekproef.

Kader 3.4
Oordeel over de informatieve waarde van de aanmeldingsgegevens (n = 269)

Aspect	Geen informatie	Weinig informatief	Informatief	Totaal
Overzicht van de problemen	4 %	10 %	86 %	100 %
Ontwikkelingsgeschiedenis	7 %	14 %	79 %	100 %
Getroffen maatregelen	6 %	3 %	91 %	100 %
Bereikte resultaten	8 %	20 %	72 %	100 %
Toelichting keuze cluster	12 %	7 %	81 %	100 %
Toelichting keuze schoolsoort	17 %	13 %	70 %	100 %
Adviezen	14 %	25 %	61 %	100 %
Visie ouders	12 %	15 %	73 %	100 %
Visie school	14 %	14 %	72 %	100 %
Visie andere betrokkenen	44 %	21 %	35 %	100 %

Kader 3.4 laat zien dat met name de laatste velden van deel 2 van het protocol minder informatief of niet worden ingevuld.

3.3 Beschikbare diagnostische informatie

Voor het nemen van een indicatiebesluit over de toelaatbaarheid tot de voorzieningen van cluster vier dienen de CvI's minimaal over de volgende informatie te beschikken:
- rapportage van psychodiagnostisch, orthopedagogisch en/of psychiatrisch onderzoek;
- rapportage van het maatschappelijk werk;

- rapportage over hulpverlening vanuit de jeugdzorg;
- een afschrift van het onderwijskundig rapport of gegevens van één of meer zorginstanties.

Kader 3.5 biedt een overzicht van de rapportages die de ingezonden dossiers bevatten. De in dit kader vermelde percentages hebben betrekking op het aantal dossiers in de steekproef. De eerste kolom betreft het totaal aantal dossiers van de vermelde discipline (maximaal één per dossier). De tweede kolom vermeldt het percentage aanwezige en bruikbare onderzoeken. De relatief geringe percentages orthopedagogische en psychiatrische onderzoeken vormen geen probleem; ter vaststelling van de stoornis heeft men immers de keuze tussen een psycho-diagnostisch, orthopedagogisch en/of psychiatrisch onderzoek. De derde kolom vermeldt het aantal dossiers dat aanwezig is maar naar het oordeel van de TCAI niet bruikbaar is doordat de inhoud niet of nauwelijks relevant is en/of doordat het toegezonden onderzoek langer dan 12 maanden geleden is verricht (of zes maanden in het geval het een onderwijskundig rapport betreft). Een uitzondering hierop vormen de rapportages waarin een kennelijk stabiel leerlingkenmerk, zoals bijvoorbeeld een autistische stoornis, wordt vastgesteld; deze worden als bruikbaar beschouwd.

Kader 3.5
Bij aanmelding beschikbare diagnostische informatie in % (n = 269)

Soort informatie	Aanwezig en bruikbaar	Aanwezig maar niet bruikbaar	Niet aanwezig	Totaal
Psychodiagnostisch onderzoek	74%	9 %	17 %	100 %
Orthopedagogisch onderzoek	25 %	2 %	73 %	100 %
Psychiatrisch onderzoek	33 %	2 %	65 %	100 %
Rapp. maatschappelijk werk	72 %	3 %	25 %	100 %
Rapportage jeugdzorg	66 %	2 %	32 %	100 %
Onderwijskundig rapport	90 %	2 %	8 %	100 %

In dit kader is te zien dat het overgrote deel van de bijgesloten rapportages als bruikbaar wordt beschouwd. Het aantal niet bruikbare rapportages is het grootst onder de bijgesloten psychodiagnostische onderzoeken. In een kwart van de dossiers ontbreekt de rapportage van het maatschappelijk werk en in een derde van de dossiers de rapportage van de jeugdzorg.

Aan het slot van het derde deel van het protocol (het deel waarin de beschikbare diagnostische informatie moet worden geïnventariseerd) moet de CvI een keuze maken uit één van de volgende drie alternatieven:

a. de beschikbare informatie lijkt voldoende om een besluit te kunnen nemen;
b. de beschikbare informatie wijst naar een vorm van speciaal onderwijs buiten het werkterrein van de betrokken CvI;
c. de beschikbare informatie lijkt onvoldoende om een indicatiebesluit te kunnen nemen: de procedure kan pas worden voortgezet wanneer aanvullende informatie beschikbaar komt.

Het data-bestand van het TCAI-bureau biedt geen duidelijk zicht op de verdeling van de besluiten van de CvI's over deze drie categorieën. Bij het tweede alternatief wordt de indicatieprocedure tussentijds beëindigd. In zo'n geval ligt het niet voor de hand het

protocol naar het TCAI-bureau te zenden. Het is onduidelijk bij hoeveel aanmeldingen de CvI tussentijds om aanvullende informatie moest vragen. Dit is een onderwerp voor nader onderzoek.

3.4 Opvallende bevindingen

Opvallend is dat een relatief hoog percentage van de aangemelde leerlingen 15 jaar of ouder is en een vijfde van de aangemelde leerlingen (nog) geen school bezoekt. De reden van aanmelding, de ontwikkelingsgeschiedenis, de genomen maatregelen en wat daarvan de effecten waren komen in het tweede deel van het protocol duidelijk naar voren. Het protocol is met ingang van 1 augustus 2003 gewijzigd: De laatste zes velden zijn weggelaten en twee velden zijn toegevoegd, te weten: ‘toelichting keuze cluster/schoolsoort’ en ‘andere voor de indicatiestelling van belang zijnde informatie’. Wat betreft de aanwezige beschikbare informatie valt op dat in een aantal dossiers niet alle verplichte rapportages aanwezig zijn. Zo ontbreekt in een kwart van de dossiers de rapportage van het maatschappelijk werk en in een derde van de dossiers de rapportage van de jeugdzorg. De bruikbaarheid van de bijgevoegde rapportages is over het algemeen goed.

4. Stoornissen en beperkingen

4.1 Ontwikkelingspsychopathologie

Het vierde deel van het door de CvI's van cluster vier gebruikte protocol richt zich op het in kaart brengen van de stoornissen en beperkingen waarvan bij de aangemelde leerlingen sprake is. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen:
- de ernst en de aard van de geconstateerde ontwikkelingspsychopathologie;
- het integrale karakter van de daarmee gepaard gaande problematiek en
- de bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen.

Deze drie aspecten worden in dit hoofdstuk één voor één besproken.

Eén van de criteria bij de bepaling van de toelaatbaarheid tot de voorzieningen van cluster vier is de aanwezigheid van *ontwikkelingspsychopathologie op basis van de DSM-IV of ICD-10 die betrekking heeft op emotionele stoornissen en/of gedragstoornissen en/of ontwikkelingsstoornissen*.

Bij de start van de nieuwe wijze van indicatiestelling is de CvI's van cluster vier uitdrukkelijk verzocht bij de weergave van stoornissen gebruik te maken van de classificatiesystemen van de DSM-IV en/of de ICD-10. Kader 4.1 vermeldt de percentages dossiers waarbij dit daadwerkelijk is gebeurd.

Kader 4.1
Gebruik classificatiesystemen in % (n = 269)

Stoornis vastgesteld met gebruik DSM-IV en/of ICD-10	39 %
Stoornis vastgesteld zonder DSM-IV en/of ICD-10	31 %
Geen stoornis vastgesteld	30 %
Totaal	100 %

Uit kader 4.1 blijkt dat in een derde van de dossiers geen stoornis wordt vastgesteld. Er is ook een derde deel waarbij wel een stoornis wordt vastgesteld maar zonder gebruik van de DSM-IV en/of ICD-10.

Kader 4.2 biedt een overzicht van de verschillende soorten ontwikkelings-psychopathologie die de CvI's in 2002/2003 hebben geconstateerd waarbij al dan niet gebruik is gemaakt van de DSM-IV en/of de ICD-10.

Kader 4.2
Vastgestelde ontwikkelingspsychopathologische stoornissen in % (n = 269)

Pervasieve ontwikkelingsstoornis	28 %

Gedragsstoornissen	10 %
Reactieve hechtingsstoornis	2 %
Aandachtstekortstoornis (alle vormen)	11 %
Andere DSM-IV en/of ICD-10 stoornis	8 %
Geen stoornis vastgesteld/stoornis niet bekend	41 %
Totaal	100 %

Kader 4.2 laat zien dat de meest voorkomende stoornissen pervasieve ontwikkelingsstoornissen en AD(H)D betreffen. Van de pervasieve ontwikkelingsstoornissen geven de CvI's aan dat bij 18% sprake is van PDD-NOS, bij 6% van een autistische stoornis en bij 4% van de stoornis van Asperger. De 'gedragsstoornissen' bestaan voor 8% uit de oppositioneel-opstandige gedragsstoornis. Van 'stoornis niet bekend' is sprake als de CvI heeft aangegeven dat er sprake is van een stoornis maar daarbij niet toelicht om welke stoornis het gaat. Opgemerkt dient te worden dat in geval van comorbiditeit de op de voorgrond staande stoornis is weergegeven. Nadere analyse laat zien dat er bij ongeveer 5% van de aangemelde leerlingen sprake is van comorbiditeit.

In 61% van de dossiers is geen stoornis vastgesteld met gebruik van de DSM-IV en/of ICD-10 (kader 4.1). Gezien dit hoge percentage is nader gekeken naar de ernst van de problematiek zoals die naar voren komt in de beschikbare diagnostische informatie. Dit is weergegeven in kader 4.3.

Kader 4.3 **Ernst van de stoornis en/of beperking**	
Voldoende aangetoond	74 %
Niet of onvoldoende aangetoond	26 %
Totaal	100 %

Zoals weergegeven in kader 4.2 wordt bij 39% van de aangemelde leerlingen een stoornis vastgesteld met behulp van de DSM-IV en/of ICD-10. Kader 4.3 laat zien dat uit analyses van de TCAI blijkt dat de ernst van de problematiek in driekwart van de dossiers echter voldoende is aangetoond. Het gaat hierbij om leerlingen bij wie sprake is van ernstige gedrags- en/of opvoedingsproblemen (al dan niet geclassificeerd met behulp van een classificatiesysteem).

4.2 Het gebruikte instrumentarium

Betrouwbare en objectieve toetsing van de toelaatbaarheid van tot een voor de voorzieningen van cluster vier aangemelde leerling vereist het gebruik van instrumenten waarmee verantwoord kan worden vastgesteld in welke mate een leerling aan de indicatiecriteria voldoet. Over deze instrumenten is in het voorjaar van 2002 door de Werkgroep Advisering Instrumentarium Indicatiestelling (WAII) een advies gepubliceerd (Resing e.a., 2002). In dit advies zijn de instrumenten die mogelijk bruikbaar zijn in het kader van de indicatiestelling speciaal onderwijs in vier categorieën verdeeld:

- A: goed;
- B: voldoende;
- C: voorlopig aanvaardbaar;
- D: onvoldoende.

Daarbij is de kwalificatie ‘voorlopig aanvaardbaar’ (categorie C) uitsluitend bedoeld voor instrumenten waarvoor nog geen alternatieven voorhanden zijn, ook al is de kwaliteit van het betreffende instrument niet voldoende of (nog) niet bekend.

Kader 4.3 **Kwaliteit instrumentarium in psychodiagnostisch (n=221) en orthopedagogisch (n=71) onderzoek in % (n =292)**	
Uitsluitend instrumenten met A- of B-kwalificatie	20 %
Uitsluitend instrumenten zonder A- of B-kwalificatie	5 %
Deels met en deels zonder A- of B-kwalificatie	53 %
Instrumentarium niet beoordeelbaar	22 %
Totaal	100 %

In ruim de helft van de psychodiagnostische en orthopedagogische onderzoeken wordt zowel gebruik gemaakt van instrumentarium met een A- of B-kwalificatie als van instrumenten zonder een dergelijke kwalificatie. Slechts in 5% van de psycho-diagnostische onderzoeken wordt enkel gebruik gemaakt van instrumentarium zonder A- of B-kwalificatie. Nadere analyse laat zien dat het in de meeste gevallen gaat om intelligentieonderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van de WPPSI-R. In een vijfde van de psychodiagnostische en/of orthopedagogische onderzoeken was het niet mogelijk het gebruikte instrumentarium te beoordelen. Hiervan was sprake wanneer er geen testmateriaal was gebruikt of de gebruikte testen niet waren te achterhalen. Het is helaas niet mogelijk een overzicht te presenteren van het voor de indicatiestelling gebruikte instrumentarium. De protocollen waren daarvoor te vaak te summier ingevuld.

4.3 Integraal karakter van de problemen

Een tweede criterium dat bij de bepaling van de toelaatbaarheid tot cluster vier een belangrijke rol speelt is dat van het integraal karakter van de geconstateerde ontwikkelingspsychopathologie: de daarmee gepaard gaande problematiek dient niet alleen in de schoolsituatie op te treden, maar ook in de thuissituatie en/of bij de vrijetijdsbesteding. Het hierop gerichte onderzoek wordt doorgaans door een maatschappelijk werker verricht. Kader 4.4 vermeldt het oordeel van de medewerkers van het TCAI-bureau over de wijze waarop het integrale karakter van de problematiek door de CvI's van cluster vier is vastgesteld.

Kader 4.4 **Integraal karakter van de problematiek in % (n = 269)**	
Integraal karakter is duidelijk aangetoond	87 %

Integraal karakter is onvoldoende onderbouwd	9 %
Geen integrale problematiek	4 %
Totaal	100 %

Kader 4.4 laat zien dat het integrale karakter van de problematiek bij het overgrote deel van de leerlingen duidelijk wordt aangetoond.

4.4 Bemoeienis vanuit de jeugdzorg

Een derde criterium dat bij de beoordeling van de toelaatbaarheid tot cluster vier een rol speelt is dat van de bemoeienis van de jeugdzorg en/of een kinderpsychiatrische voorziening. Er dient sprake te zijn van *'gerichte hulpverlening (…) door een voorziening als jeugdhulpverlening, jeugd-GGZ, of hulp van een kinderpsychiatrische voorziening of jeugdbescherming'.* Het is echter niet de bedoeling dat kinderen van wie de ouders geen toestemming geven voor bemoeienis van de jeugdzorg daardoor ook niet tot het speciaal onderwijs kunnen worden toegelaten. Hetzelfde geldt voor leerlingen die op een wachtlijst voor jeugdzorg zijn geplaatst. Kader 4.5 vermeldt het oordeel van de medewerkers van het TCAI-bureau over de wijze waarop de bemoeienis van de jeugdzorg door de CvI's is vastgesteld.

Kader 4.5 **Bemoeienis vanuit de jeugdzorg en/of kinderpsychiatrie in % (n = 269)**	
Bemoeienis is duidelijk aangetoond	85 %
Bemoeienis is onvoldoende onderbouwd	6 %
Geen bemoeienis	9 %
Totaal	100 %

Kader 4.5 illustreert dat ook de bemoeienis vanuit de jeugdzorg en/of een kinderpsychiatrische instelling in het overgrote deel van de dossiers duidelijk wordt aangetoond. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de TCAI gezien de ervaren problemen betreffende de bemoeienis van de jeugdzorg vooralsnog mild is omgegaan met ontbrekende verslagen van de geboden hulpverlening als uit andere documentatie bleek dat er bemoeienis van de jeugdzorg was (geweest). Zoals in kader 3.5 weergegeven is in tweederde van de dossiers een rapportage van de jeugdhulpverlening aanwezig.

4.5 Opvallende bevindingen

De grootste problemen op het gebied van de criteria betreffende de ernst en aard van de stoornis hebben betrekking op het eerste criterium; de aanwezigheid van ontwikkelingspsychopathologie op basis van de DSM-IV of ICD-10. Hoewel slechts in 39% van de dossiers een stoornis wordt vastgesteld met gebruik van de DSM-IV en/of ICD-10 komt in driekwart van de dossiers de ernst van de problematiek duidelijk naar voren in de bijgevoegde rapportages. Het integrale karakter van de daarmee gepaard gaande problematiek en de bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen worden in het overgrote deel van de dossiers duidelijk aangetoond, hetgeen vragen oproept met betrekking tot de discriminatieve waarde van deze twee criteria. Gezien het feit dat de indicatiestelling in het jaar 2002/2003 nog geen wettelijke basis had en slechts hooguit 50% van de dossiers door de CvI's naar het TCA-bureau is gezonden (zie par. 1.1 en 2.1), is het echter mogelijk dat voornamelijk die dossiers zijn ingezonden waarvan de kans op een positieve indicatie groot was.

5. Beperkingen van de onderwijsparticipatie en mogelijkheden reguliere zorg

5.1 Rapportage over de beperking van de onderwijsparticipatie

De delen vier en vijf van de protocollen van de CvI's van cluster vier bestrijken de beperking van de onderwijsparticipatie en de (ontoereikendheid van de) mogelijkheden van de reguliere zorg van onderwijs en jeugdhulpverlening. Het eerste van deze twee criteria betreft de aanwezigheid van *'(…) een ernstige structurele beperking in de onderwijsparticipatie die blijkt uit het ontbreken van algemene leervoorwaarden (…)'* of uit het feit dat *'de leerling een gevaar is voor zichzelf of voor anderen (…)'.* Bij de beoordeling van dit criterium kan van verschillende bronnen gebruik worden gemaakt. Kader 5.1 laat zien welke rapportages de CvI's van cluster vier in 2002/2003 hebben gebruikt. Bij een aantal leerlingen is meer dan één bron gebruikt. De som van de in dit kader weergegeven rapportages is dan ook meer dan 100 %.

Kader 5.1
Gebruikte rapportages bij de beoordeling van de beperking in de onderwijsparticipatie in % (N = 1014)

Verslag vanuit zorgsector	8 %
Onderwijskundig rapport	80 %
Psychodiagnostisch rapport	11 %
Ander soort rapportage	25 %

Kader 5.1 laat zien dat in het overgrote deel van de dossiers onderwijskundige rapporten zijn bijgevoegd om een uitspraak te kunnen doen over de beperking in de onderwijsparticipatie. In een kwart van de dossiers worden (daarnaast) andersoortige rapportages gebruikt. Hierbij kan worden gedacht aan een verslag van een peuterspeelzaal of een door de leerkracht ingevulde vragenlijst zoals bijvoorbeeld de Schoolvragenlijst (SVL) of Schoolgedrag Beoordelingslijst Revised (SCHOBL-R).

5.2 Ontbreken van algemene leervoorwaarden en/of gevaar voor zichzelf of anderen

De toelichting bij de in de Vijfde Faciliteringsregeling opgenomen indicatiecriteria vermeldt dat het ontbreken van algemene leervoorwaarden met betrekking tot het gedrag moet worden afgewogen aan de hand van: *'de mate waarin het gedrag niet leeftijdsadequaat is, de duur, de intensiteit en frequentie van het probleemgedrag, het ontbeken van verklarende omstandigheden (…), de mate waarin het type probleemgedrag ongewoon of weinig vóórkomend is en de mate waarin het probleemgedrag het gedrag op andere gebieden (zoals leren, werkhouding, sociale*

contacten) belemmert.' Onderbouwd moet worden dat de leerling door het ontbreken van algemene leervoorwaarden niet zal kunnen profiteren van het onderwijs in een reguliere setting (…). Kader 5.2 bevat een overzicht van de wijze waarop de CvI's van cluster vier naar het oordeel van de medewerkers van het TCAI-bureau in hun protocollen over het ontbreken van algemene leervoorwaarden en/of over de aanwezigheid van gedrag met een gevaarlijk karakter hebben gerapporteerd.

Kader 5.2
Ontbreken van algemene leervoorwaarden en/of gevaar voor zichzelf of anderen in % (n =269)

Ontbreken van voorwaarden en/of gevaar wordt duidelijk aangetoond	81 %
Ontbreken van voorwaarden en/of gevaar wordt onvoldoende onderbouwd	11 %
CvI acht 'ontbrekende voorwaarden en/of gevaar' niet van toepassing	6 %
Oordeel CvI ontbreekt	2 %
Totaal	100 %

Uit kader 5.2 blijkt dat de structurele belemmering in de onderwijsparticipatie waarvan sprake moet zijn om toegelaten te worden tot de voorzieningen van cluster vier in het overgrote deel van de dossiers duidelijk wordt aangetoond. Slechts in een tiende deel wordt zij onvoldoende onderbouwd. Dit lage percentage wordt mogelijk verklaard door het ontbreken van objectieve meetinstrumenten: Een beschrijving van het gedrag en de werkhouding van de leerling en de interactie met medeleerlingen en leerkrachten wordt mogelijk relatief snel als een adequate onderbouwing van een structurele beperking van de onderwijsparticipatie beschouwd.

5.3 Mogelijkheden reguliere zorg

Beperkingen in de onderwijsparticipatie kunnen alleen tot een indicatie leiden wanneer duidelijk is dat de beschikbare ondersteuning vanuit de zorgstructuur van het regulier onderwijs (inclusief die van het speciaal basisonderwijs, het leerwegondersteunend onderwijs en/of het praktijkonderwijs) en/of vanuit de zorgsector niet toereikend is. De toelichting bij de Vijfde Faciliteringsregeling vermeldt dat '*(…) aangetoond moet worden dat, gedurende een termijn van tenminste een half jaar, aangeboden 'zorg' onvoldoende effect heeft gesorteerd, ondanks het feit dat deze zorg voldoet aan de criteria van een goed handelings- of zorgplan'.* Kader 5.3 biedt zicht op de wijze waarop de CvI's van cluster vier naar het oordeel van de medewerkers van het TCAI-bureau met dit voorschrift zijn omgegaan.

Kader 5.3 **Mogelijkheden reguliere zorgstructuur in % (n = 269)**	
Ontoereikendheid reguliere zorg is duidelijk aangetoond	75 %
Ontoereikendheid reguliere zorg is onvoldoende onderbouwd	18 %
CvI acht 'ontoereikendheid reguliere zorg' niet van toepassing	4 %
Oordeel CvI ontbreekt	3 %
Totaal	100 %

Bij de in kader 5.3 weergegeven informatie dient te worden opgemerkt dat het voor de CvI's over het algemeen niet haalbaar blijkt om aan te tonen dat aangeboden 'zorg' gedurende een termijn van tenminste een half jaar onvoldoende effect heeft gesorteerd. Er is sprake van een zeer heterogeen zorgaanbod op de scholen, zowel wat betreft inhoud als intensiteit. Uit het onderwijskundig rapport komt slechts in beperkte mate naar voren welke hulp is geboden en wat daarvan de resultaten zijn (geweest). Handelings- en zorgplannen zijn slechts in zeer weinig dossiers aangetroffen. De medewerkers van het TCAI-bureau zijn er vooralsnog van uitgegaan dat de ontoereikendheid van de reguliere zorgstructuur is aangetoond als uit de bijgevoegde rapportage blijkt dat er sprake is (geweest) van enige extra zorg. Samenvattend kan dan ook worden gesteld dat de tabel een rooskleuriger beeld geeft dan in werkelijkheid het geval is.

5.4 Opvallende bevindingen

In dit hoofdstuk komt naar voren dat de beperking in de onderwijsparticipatie in de meeste gevallen wordt onderbouwd met een onderwijskundig rapport. Daarbij wordt in 60% van de gevallen gebruik gemaakt van het landelijk model onderwijskundig rapport. Er blijken onduidelijkheden te bestaan omtrent het criterium van de beperking in de onderwijsparticipatie. Dit criterium blijkt moeilijk objectief te toetsen. Op basis van een beschrijving van het gedrag van de leerling wordt momenteel, uit pragmatische overwegingen, de onderwijsparticipatie beoordeeld.
Hetzelfde geldt voor het criterium met betrekking tot de ontoereikendheid van de reguliere zorgstructuur; ook dit criterium blijkt moeilijk objectief te toetsen. Een lastig probleem betreft het situatieve karakter van het criterium. Het mag uiteraard niet zo zijn dat leerlingen van school A met een uitgebreide zorgstructuur worden afgewezen terwijl leerlingen met vergelijkbare problematiek maar onderwijs volgend op een school B met een relatief beperkte zorgstructuur worden toegelaten tot de voorzieningen van cluster vier. Beide criteria behoeven nader onderzoek.

6. Oordeels- en besluitvorming

6.1 Oordeelsvorming

Het zevende en laatste deel van het protocol van cluster vier vormt het sluitstuk van het werk van de CvI; in dit deel vindt de oordeels- en besluitvorming plaats. De oordeelsvorming start met het toetsen van de aanwezigheid van de (vijf) voor de toelaatbaarheid tot cluster vier geldende criteria (zie kader 6.1). Daarbij wordt van de CvI verwacht dat zij bij elk criterium vermeldt of het al of niet van toepassing is. Dat vraagt in deze fase van het overleg van de CvI geen discussie meer. Deze is, zo nodig, al eerder gevoerd. Kader 6.1 vermeldt (in procenten) hoe vaak de betreffende criteria bij de voor de voorzieningen van cluster vier aangemelde leerlingen aanwezig waren.

Kader 6.1
Aanwezigheid toelaatbaarheidscriteria in % (n = 1014)

Ontwikkelingspsychopathologie op basis van DSM-IV of ICD-10	50 %
Sociaal-emotionele problematiek met integraal karakter	85 %
Bemoeienis van jeugdzorg en/of kinderpsychiatrische voorziening	78 %
Ontbrekende leervoorwaarden of gevaar voor zichzelf en/of anderen	85 %
Ontoereikende mogelijkheden regulier onderwijs	84 %
Niet alle criteria zijn van toepassing	58 %

Kader 6.1 maakt duidelijk dat slechts de helft van de aangemelde leerlingen voldoet aan het criterium betreffende ontwikkelingspsychopathologie op basis van DSM-IV of ICD-10. Ruim driekwart van de aangemelde leerlingen voldoet aan het criterium betreffende de bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen. Met betrekking tot de andere criteria zijn de percentages ongeveer gelijk. Minder dan de helft van alle aangemelde leerlingen voldoet aan alle vijf criteria.

Na de inventarisatie van de aanwezigheid van de voor de toelating tot cluster vier geldende criteria vindt de feitelijke oordeelsvorming plaats. Daarbij heeft de CvI de keuze uit vier alternatieven. Kader 6.2 vermeldt (in procenten) de verdeling van deze vier alternatieven over de in de steekproef opgenomen leerlingen.

Kader 6.2
Oordeelsvorming CvI's in % (n = 269)

Alle criteria zijn van toepassing	52 %
Toelaatbaar tot cluster vier hoewel niet alle criteria van toepassing zijn	36 %
Nog geen oordeel: observatieplaatsing aanvragen	6 %
Niet toelaatbaar tot cluster vier	6 %
Totaal	100 %

Kader 6.2 laat zien dat het overgrote deel van de leerlingen wordt toegelaten tot de voorzieningen van cluster vier; ruim de helft op grond van het feit dat alle criteria van toepassing zijn en ruim een derde op basis van het principe van de 'beredeneerde afwijking'.

6.2 Beredeneerde afwijking

De in de Vijfde Faciliteringsregeling opgenomen regelgeving biedt de CvI de mogelijkheid leerlingen die niet aan alle voor cluster vier geldende criteria voldoen toch toelaatbaar te verklaren. Deze mogelijkheid is bedoeld voor leerlingen bij wie de ernst van de stoornis en de ernst van de beperking in de onderwijsparticipatie vergelijkbaar zijn met die van leerlingen die wel toelaatbaar zijn. Deze manier van toelaatbaar verklaren wordt de mogelijkheid van de 'beredeneerde afwijking' genoemd. Als de CvI gebruik maakt van de beredeneerde afwijking wordt verwacht dat zij duidelijk onderbouwt waarom afwijking van de criteria is gerechtvaardigd. Aan de wijze waarop in het schooljaar 2002/2003 door de CvI's van deze mogelijkheid gebruik is gemaakt wordt een aparte (cluster-overstijgende) publicatie gewijd (LCTI, 2003). In dit rapport wordt volstaan met een korte schets van het gebruik van de 'beredeneerde afwijking' door de CvI's van cluster vier. Bij 96 leerlingen in de steekproef was volgens de CvI sprake van een 'beredeneerde afwijking' (36%). De kwaliteit van de onderbouwing van deze afwijking is door medewerkers van het TCAI-bureau beoordeeld. Kader 6.3 biedt een overzicht van de resultaten van deze beoordeling.

Kader 6.3 **Kwaliteit beredeneerde afwijking bij toelating tot cluster vier in % (n = 51)**	
Kwaliteit van de toelichting is onvoldoende	10 %
Kwaliteit van de toelichting is twijfelachtig	40 %
Kwaliteit van de toelichting is voldoende	40 %
Kwaliteit van de toelichting is ruim voldoende	10 %
Totaal	100 %

Bij kader 6.3 dient opgemerkt te worden dat de kwaliteit van de toelichting enkel is beoordeeld wanneer de TCAI-medewerkers van mening waren dat sprake was van beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking. Dit gold voor ruim de helft van de gevallen. Bij iets minder dan de helft van de gevallen was sprake van niet beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking. In deze gevallen was er geen sprake van gelijke zwaarte van de problematiek of een progressieve stoornis, maar werd de beredeneerde afwijking gehanteerd omdat er bijvoorbeeld onvoldoende diagnostische informatie beschikbaar was of ter versoepeling van de criteria. De helft van de toelichtingen bij het beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking bleek van (ruim) voldoende kwaliteit. Een toelichting werd als twijfelachtig beoordeeld als niet uit het protocol, maar uitsluitend uit de bijgevoegde rapportages bleek waarom gebruik was gemaakt van de beredeneerde afwijking. Het hoge percentage beoordelingen met de kwalificatie twijfelachtig wordt mogelijk verklaard doordat protocollen regelmatig (te) summier zijn ingevuld.

6.3 Aanvraag observatieplaatsing

Artikel 28c van de concept-tekst van de Regeling leerlinggebonden financiering biedt de CvI de mogelijkheid tot een zgn. observatieplaatsing te adviseren: *'Indien de commissie (…) op basis van de beschikbare informatie nog niet tot een oordeel over de toelaatbaarheid kan komen, kan de commissie het bevoegd gezag van een school verzoeken te adviseren over de toelaatbaarheid van een leerling tot een van de onderwijssoorten in het cluster (…) waarvoor de commissie (…) werkzaam is. Teneinde dit advies mogelijk te maken wordt de leerling gedurende een periode van korter dan een schooljaar toegelaten tot een school waarvan het bevoegd gezag zich tot advisering bereid heeft verklaard (…).'* Van deze mogelijkheid is in het schooljaar 2002/2003 slechts weinig gebruik gemaakt. Dat zal ongetwijfeld verband houden met de volgende twee factoren:

a. de mogelijkheid van observatieplaatsing staat wel in de concept-tekst van de Regeling leerlinggebonden financiering, maar blijft in de tekst van de Vijfde Faciliteringsregeling onbesproken.
b. in het schooljaar 2002/2003 was de bekostiging van deze observatieplaatsingen nog niet geregeld.

Desalniettemin hebben de CvI's van cluster vier bij 14 leerlingen van de steekproef (6%) besloten dat de leerling in aanmerking kwam voor observatieplaatsing. Dit, in vergelijking met de CvI van de clusters twee en drie relatief hoge aantal, dat in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid nog groter zal worden, zal verband houden met het feit dat de scholen verbonden aan pedologische instituten al meer dan een halve eeuw een observatie-functie vervullen (Van Rijswijk, 1995).

6.5 Negatieve indicaties

Bij 16 van de 269 dossiers van de steekproef (6%) was sprake van een negatieve indicatie: de CvI achtte de leerling niet toelaatbaar tot de voorzieningen van cluster vier. In dergelijke gevallen wordt van de CvI verwacht dat zij (dit mede met het oog op klachten van ouders en eventuele beroepsprocedures) door middel van een schriftelijke toelichting duidelijk maakt waarom de leerling niet voor toelating in aanmerking komt. Voor de beoordeling van de kwaliteit van de toelichting wordt verwezen naar de (cluster-overstijgende) rapportage over de negatieve indicatie (LCTI, 2003). Het percentage leerlingen dat wordt afgewezen in cluster vier komt overeen met het percentage afgewezen leerlingen in cluster drie, maar is lager dan het percentage afwijzingen in cluster twee.

Het relatief geringe aantal negatieve indicaties is mogelijk te verklaren, zoals beschreven in paragraaf 4.5, door het feit dat de indicatiestelling in het jaar 2002/2003 nog geen wettelijke basis had en hooguit 50% van de dossiers naar het TCAI-bureau is gezonden.

6.5 Opvallende bevindingen

Minder dan de helft van de aangemelde leerlingen voldoet aan alle vijf de criteria. Desalniettemin krijgt 94% van de aangemelde leerlingen op de een of andere manier toegang tot de voorzieningen van cluster vier. Deze discrepantie houdt voor een belangrijk deel verband met het criterium betreffende de aanwezigheid van ontwikkelingspsychopathologie op basis van de DSM-IV of ICD-10. Slechts de helft van de aangemelde leerlingen voldoet aan dit criterium. Ruim driekwart van de aangemelde leerlingen voldoet aan het criterium betreffende bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen. Deze twee criteria lijken de verklaring te zijn voor het feit dat de CvI in een derde van de indicatiebesluiten gebruik maakt van de beredeneerde afwijking. De CvI maakt relatief weinig gebruik van de mogelijkheid tot observatieplaatsing en wijst een leerling niet vaak af.

7. Samenvatting van de bevindingen

7.1 Functioneren van de criteria

In het rapport over de ervaringen van de CvI's met de indicatiestelling in het jaar 2002/2003 (Evers & Van Rijswijk, 2003) geeft tweederde van de CvI's aan de criteria aanvaardbaar te vinden, maar van mening te zijn dat deze nog wel verbetering behoeven. De meest omstreden criteria van cluster vier wat betreft de CvI's zijn: 1) het criterium betreffende ontwikkelingspsychopathologie op basis van DSM-IV of ICD-10 en 2) het criterium met betrekking tot de bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen. De mening van de CvI's wordt bevestigd door de resultaten beschreven in het onderhavige rapport.

De voornaamste problemen met betrekking tot de criteria hebben betrekking op het eerste criterium: de aanwezigheid van ontwikkelingspsychopathologie op basis van de DSM-IV of ICD-10. Hoewel slechts in 39% van de dossiers een stoornis wordt vastgesteld met gebruik van de DSM-IV en/of ICD-10 komt in driekwart van de dossiers de ernst van de problematiek duidelijk naar voren in de bijgevoegde rapportages. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of en hoe dit criterium kan worden aangepast.

Met betrekking tot het aantonen van de integraliteit van de problematiek komt naar voren dat in een kwart van de dossiers de rapportage van het maatschappelijk werk ontbreekt, wat de voornaamste bron van informatie is in deze. Indien een dergelijke rapportage beschikbaar is levert het aantonen van de integraliteit weinig problemen op.

Er zijn een aantal problemen die ten grondslag liggen aan de moeilijkheden omtrent het aantonen van de bemoeienis van de jeugdhulpverlening en/of kinderpsychiatrische voorzieningen. Allereerst het probleem van de beschikbare rapportages: het blijkt een ingewikkeld en tijdrovend karwei om deze op te vragen. Deze procedures kunnen worden gestroomlijnd door (op REC-niveau) hierover afspraken te maken met de betreffende hulpverleningsinstanties. Uit reacties van CvI's komt naar voren dat een schriftelijke toestemming (ondertekend bij aanmelding) van de ouders om rapportages op te vragen eveneens de procedure versnelt. Daarnaast bestonden er onduidelijkheden omtrent leerlingen van wie de ouders en/of de leerlingen zelf hulp weigeren of daaraan niet meewerken. Als er sprake is van (integrale) ontwikkelingspsychopathologie en daarmee samengaand een beperking van de onderwijsparticipatie en ontoereikende mogelijkheden van de reguliere zorgstructuur én een voldoende onderbouwing van de CvI dat de ouders hulp weigeren kan de leerling via de beredeneerde afwijking toelaatbaar worden geacht.

Het criterium betreffende de beperking in de onderwijsparticipatie blijkt moeilijk objectief te toetsen. De beperking in de onderwijsparticipatie wordt momenteel bij het merendeel van de aanmeldingen vooral beoordeeld op basis van een beschrijving van het gedrag van de leerling. Er blijkt behoefte aan (gekwalificeerd) instrumentarium om tot een meer gestandaardiseerde beoordeling van de beperking in de onderwijsparticipatie te komen. Hetzelfde geldt voor het laatste criterium: de (on)toereikendheidheid van de reguliere zorgstructuur. In het toetsen van dit criterium spelen diverse problemen een rol; zowel de CvI als TCAI zijn beide afhankelijk van niet of nauwelijks toetsbare informatie. Daarnaast bestaat er onduidelijkheid omtrent de criteria van een goed handelings- of zorgplan en kan er een discrepantie bestaan tussen de hulpverlening-zoals-gepland en de hulpverlening-zoals-uitgevoerd.

7.2 Functioneren van het protocol

Met betrekking tot het protocol komt naar voren dat protocollen vaak (te) summier worden ingevuld door de CvI's waardoor het proces van besluit- en oordeelsvorming onvoldoende inzichtelijk wordt. De LCTI zal hieraan in de terugkoppelingen uitgebreid aandacht besteden teneinde de CvI's te stimuleren het protocol volledig(er) in te vullen. De LCTI streeft ernaar het invullen van het protocol te vereenvoudigen en minder tijdrovend te maken. Daarnaast is er op verzoek van REC-coördinatoren onlangs een voorstel gedaan aan de minister van OCenW niet alle papieren dossiers van de CvI's naar de LCTI te zenden. Deze werkwijze kan een belangrijke vermindering van de bureaucratische 'rompslomp' van de CvI's betekenen, maar kan alleen slagen als de protocollen (die te allen tijde aan de LCTI worden overgedragen) informatief en zo volledig mogelijk zijn ingevuld.

7.3 Lessen voor de toekomst

De bevindingen uit het proefjaar maken duidelijk dat er nog mogelijkheden zijn voor verbetering. Het is van groot belang gebleken dat de CvI's over voldoende relevante informatie beschikken om een besluit te kunnen nemen. Volledige dossiers, waarbij de rapportages inhoudelijk relevante informatie bevatten, zijn een voorwaarde voor goede indicatiestelling. Het komende jaar zal de beschikbaarheid van de rapportages van het maatschappelijk werk en de jeugdzorg extra aandacht krijgen. Daarnaast zal op korte termijn moeten worden nagedacht over (aanpassing van) het criterium betreffende de aanwezigheid van ontwikkelingspsychopathologie op basis van de DSM-IV of ICD-10. Ook zal aandacht moeten uitgaan naar het ontwikkelen van nieuw instrumentarium (of het aanpassen van reeds bestaand instrumentarium) teneinde de belemmering in de onderwijsparticipatie en de (on)toereikendheid van de reguliere zorgstructuur op meer gestandaardiseerde wijze te kunnen beoordelen.

In dit rapport is meer aandacht besteed aan de problematische aspecten van het door de CvI's in 2002/2003 uitgevoerde werk dan aan de zaken die min of meer geruisloos zijn verlopen. Dit zou onterecht de indruk kunnen wekken dat de CvI's nog veel moeite hadden met de uitvoering van hun takenpakket. Het merendeel van de CvI's lijkt echter goed uit de voeten te kunnen met de uitgangspunten van de in 2002/2003 beproefde criteria en procedures. Dat neemt niet weg dat er nog een aantal knelpunten moet worden opgelost. De samensteller van dit rapport hoopt met het in kaart brengen van deze knelpunten een bijdrage te hebben geleverd aan de verdere verbetering van het indicatiestellingsproces.

Bijlage 1

Samenstelling Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

Prof. drs. J. van Londen (voorzitter)
Mevrouw prof. dr. I.A. van Berckelaer-Onnes
Prof. dr. N. Bleichrodt
Prof. dr. W.O. Renier
Prof. dr. L.M. Stevens
Mevrouw dr. R. Gonggrijp (secretaris, tevens directeur van het bureau van de LCTI)

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben meegewerkt

Auteur
Mevrouw drs. L.M. Kroneman

Adviseur
Dr. C.M. van Rijswijk

Informatie uit de databases
Drs. M. Steverink

Bijlage 2

Literatuur

Evers, S. & Rijswijk, C.M. van (2003). *De ervaringen van de CvI's met de indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding in het schooljaar 2002/2003.* Den Haag: LCTI.

Hover, C. & Harperink, M. (1997). *Indicatieprocedure en –criteria 2/3-onderwijs. Conceptvoorstellen ter bespreking op de landelijke werkconferentie.* Z.p.: Smets & Hover.

Hover, C. & Harperink, M. (1998a). *Toelaatbaarheid getoetst. Procedure en criteria voor de toelaatbaarheidsbepaling tot het 2/3-onderwijs*. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Hover, C. & Harperink, M. (1998b). *Verantwoording. Procedure en criteria voor de toelating tot het 2/3-onderwijs.* Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003: De indicatiecommissies van cluster twee.* Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003: De indicatiecommissies van cluster drie.* Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003: Gebruik van de beredeneerde afwijking.* Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003: Negatieve indicaties.* Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003: Beperking van de onderwijsparticipatie.* Den Haag: 2003.

Resing, W.C.M., Evers, A., Koomen, H.M.Y, Pameijer, N.K., Bleichrodt, N., Boxtel, H. van & Greef, E.E.M. de (2002). *Indicatiestelling: condities en instrumentarium. In het kader van leergebonden financiering.* Amsterdam: Boom.

Rijswijk, C.M. van (1995). Positie en rol van de scholen verbonden aan pedologische instituten. In H.M.Pijnenburg, C.M. van Rijswijk & J.W. Veerman (red.), *Pedologisch Jaarboek 1995* (pp. 9-22). Delft: Eburon.

Rijswijk, C.M. van (1999). De nieuwe poortwachters van het speciaal onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 18,* 16-27.

Rijswijk, C.M. van, As, M.L.J. van, Bruins, M., Greef, E.E.M. de & Sikkema, A. (2002). *Indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding 2002/2003. Model-protocol voor de indicatiecommissies van cluster vier*. Zoetermeer: TCAI.

Rijswijk, C.M. van & Greef, E.E.M. de (2001). *Criteria en procedures beproefd. Ervaringen van het Bureau Proeftoetsing Indicatiestelling en de Commissie Proeftoetsing Indicatiestelling met het Tweede Proeftraject Indicatiestelling speciaal onderwijs.* Zoetermeer: BUPRIN.

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (2001a). *Voorlopig Advies Criteria voor Indicatiestelling in het kader van het wetsvoorstel Regeling Leerlinggebonden Financiering.* Zoetermeer: TCAI

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (2001b). *Advies Criteria voor Indicatiestelling in het kader van het wetsvoorstel Regeling Leerlinggebonden Financiering.* Zoetermeer: TCAI

Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o. schooljaar 2002 – 2003 (2002). *Uitleg. Gele katern, Jaargang 2002, nr. 14,* p. 6 –17.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
Postbus 19521
2500 CM Den Haag
Tel 070 3122860
Fax 070 3122870
E-mail post@lcti.nl
URL www.lcti.nl

Colofon

Auteur	L.M. Kroneman
Ontwerp en druk	raster grafischontwerpers, Delft
Uitgave:	2003
ISBN:	90-8522-005-x

© Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling